

Socialnämndens utredningsskyldighet när yttrande ska lämnas till allmän domstol i ett adoptionsärende; fråga om socialnämnden borde ha försökt att få kontakt med barnen som vistades i Uganda

Bakgrund

AA förordnades i september 1999 av polisdomstolen i Goma, Demokratiska republiken Kongo, till vårdnadshavare för sina tre syskonbarn, födda 1994, 1995 och 1996, som då bodde tillsammans med AA, hans hustru och deras barn. AA beviljades i maj 2002 permanent uppehållstillstånd i Sverige.

I september 2004 avslag Migrationsverket en ansökan om uppehållstillstånd för syskonbarnen som då vistades i Kampala i Uganda. Utlänningsnämnden avslag i mars 2005 ett överklagande av Migrationsverkets beslut. Utlänningsnämnden anförde därvid bl.a. att AA inte var att anse som förälder till barnen eftersom någon i Sverige godkänd adoption inte ägt rum.

AA vände sig därefter till Ångermanlands tingsrätt och ansökte om tillstånd att få adoptera sina tre syskonbarn. Tingsrätten begärde med anledning av ansökan ett yttrande av Humanistiska nämnden i Örnsköldsviks kommun. Nämnden överlämnade sin utredning till tingsrätten. I utredningen anfördes bl.a. följande. Utredarna har ingen kännedom om de aktuella barnen förutom de uppgifter som AA lämnat. Någon bedömning om den aktuella adoptionen är till fördel för barnen kan därför inte göras.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde BB klagomål mot Migrationsverket och humanistiska förvaltningen i Örnsköldsviks kommun. Klagomålen mot humanistiska förvaltningen avsåg bl.a. att förvaltningen inte gjorde något försök att utröna syskonbarnens inställning till adoptionen.

Klagomålen mot Migrationsverket prövades av JO Nils-Olof Berggren i ett beslut den 7 juni 2007 (JO:s dnr 1306-2007).

Utredning

JO remitterade anmälan till Humanistiska nämnden i Örnsköldsviks kommun för yttrande såvitt rörde nämndens handläggning.

Som sitt remissvar ingav nämnden ett yttrande som hade upprättats av familjerättssekreterarna CC och DD vid humanistiska förvaltningen. I yttrandet anfördes bl.a. följande.

Från Ångermanlands tingsrätt, Härnösand, inkom 2005-11-21 begäran om yttrande över AA:s ansökan om att få adoptera sina tre syskonbarn enligt ovan. Yttrandet skulle vara tingsrätten tillhanda den 16 december 2005. Utredningstiden förlängdes av tingsrätten till 2006-03-13, efter vår begäran. Anledningen till detta var att utredningstiden var alltför kort för att ärendet skulle hinna tas upp vid humanistiska nämndens sammanträde 2005-12-20.

Eftersom ärendet var av ovanlig art togs kontakt med Myndigheten för internationella adoptioner, MIA, för rådgivning med en erfaren jurist vad gäller handläggningen av ärendet. Vi fick då rådet att i vårt yttrande koncentrera oss på den sökande och hans förhållanden.

Under utredningen träffade vi AA vid två tillfällen för samtal, dels 2006-01-09 samt 2006-01-23. Vid det senaste tillfället var fransk tolk närvarande. AA uppvisade handlingar från en Polisdomstol i Goma, Kirisimbi, Demokratiska republiken Kongo, av vilka det framgick att han var vårdnadshavare/förmyndare för de aktuella barnen. Enligt AA har detta, i hans hemland samma innebörd som en adoption.

Eftersom det framkommit att AA var vårdnadshavare/förmyndare för barnen litade vi på de uppgifter han lämnade bl.a. om barnens situation i Uganda. Han hade sedan 1997 haft ansvaret för dessa barn. Det framkom att han hade för avsikt att även fortsättningsvis ta ansvar och vård om de aktuella barnen och ville att barnen skulle få komma till honom i Sverige.

Ärendet behandlades vid humanistiska nämndens sammanträde 2006-01-31. AA var närvarande vid sammanträdet. Nämndens beslut blev att ärendet skulle återremitteras för vidare beredning och tas upp vid nästkommande sammanträde då AA skulle företrädas av tolk. Anledningen till nämndens återremiss var nämndens osäkerhet om hur de skulle yttra sig i ärendet.

Vid humanistiska nämndens sammanträde 2006-02-28 förelades nämnden en kompletterande skrivelse i ärendet av den 2006-02-09. AA hade företräde inför nämnden med tolk. Nämnden beslutade att inte avge något yttrande vad gäller adoptionen utan att tingsrätten tillställs utredning den 23 januari 2006 samt kompletterande skrivelse den 9 februari 2006 som svar på deras begäran om yttrande.

Den omständighet att AA redan var vårdnadshavare/förmyndare för de aktuella barnen gjorde att vi ställde oss frågande inför adoptionsförfarandet. Under utredningens gång sökte vi utredare information dels via MIA, dels via tingsrätten och utredde ärendet enligt de anvisningar vi fick. Tanken på att vi utredare skulle ha tagit kontakt med barnen i Uganda föresvävade oss aldrig. Vi har på intet sätt haft anledning att betvivla de uppgifter AA lämnat eller betvivlat sanningshalten i de handlingar han uppvisat.

BB bereddes tillfälle att kommentera remissvaret.

I ett beslut den 21 november 2008 anförde *JO André* följande.

Rättslig reglering

I ärenden om adoption av ett barn som inte fyllt 18 år ska enligt 4 kap. 10 § föräldrabalken rätten inhämta yttrande från socialnämnden i den kommun där sökanden är folkbokförd. Socialnämnden ska, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten.

Bedömning

Socialnämnden hade anmodats av tingsrätten att yttra sig i adoptionsfrågan. Vid ett sammanträde den 28 februari 2006 beslutade nämnden att till tingsrätten ge in bl.a. en utredning som hade utförts vid nämndens förvaltning. Tjänstemännen vid förvaltningen hade inte haft någon kontakt med barnen under utredningen. I det yttrande som nämnden har gett in till JO har i den delen anförts bl.a. att ”Tanken på att vi utredare skulle ha tagit kontakt med barnen i Uganda föresvävade oss aldrig.”

I svensk rätt har det sedan länge funnits en princip om ”barnets bästa” i mål och ärenden som rör barn (se bl.a. Barnkommitténs betänkande SOU 1997:116 s. 140 f.). För att den principen ska kunna uppnås är det viktigt att barnet ges möjlighet att komma till tals, vilket även kommer till uttryck i artikel 12 i FN:s barnkonvention. Enligt den artikeln ska ett barns åsikter tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

I maj 1995 lade regeringen fram en proposition om Barns rätt att komma till tals (prop. 1994/95:224). I propositionen föreslogs uttryckliga bestämmelser om barns rätt att komma till tals i bl.a. mål och ärenden om adoption, och bestämmelsen i 4 kap. 10 § andra stycket föräldrabalken infördes om att socialnämnden i ett adoptionsärende, om det inte är olämpligt, ska söka klarlägga barnets inställning och redovisa den till rätten. I propositionen har angetts exempel på situationer när det kan vara olämpligt att försöka ta reda på barnets inställning. Så kan vara fallet t.ex. när barnet inte är gammalt eller moget nog att ha en egen uppfattning i saken, att barnet är känsligt och labilt och om dess inställning har klarlagts genom annan utredning (a. prop. s. 52).

Det har i förevarande fall inte framkommit något som tyder på att det skulle ha varit olämpligt att efterhöra barnens inställning. Det är därför med viss förvåning som jag noterat att det aldrig föresvävade utredarna att åtminstone försöka ta reda på om det gick att få kontakt med barnen. Om det hade visat sig att en sådan kontakt kunde etableras hade nämnden därefter haft att ta ställning till på vilket sätt som de skulle beredas möjlighet att få komma till tals i ärendet.

Enligt remissvaret sökte nämnden vägledning från tingsrätten och Myndigheten för internationella adoptioner (MIA) om hur utredningen skulle bedrivas. Oavsett vilka besked som utredarna då kan ha fått, anser jag inte att det kan ursäktas deras åsidosättande av den lagfästa skyldigheten att i adoptionsärendet söka klarlägga barnens inställning. De har genom sin underlåtenhet åsidosatt en bestämmelse som är av grundläggande betydelse när det gäller barns rättigheter.

För närvarande pågår en allmän översyn av reglerna om adoption i 4 kap. föräldrabalken, 2008 års adoptionsutredning. Enligt direktiven ska utredaren bl.a.

undersöka vilka åtgärder socialnämnden vidtar vid en begäran om yttrande, hur nämndens yttranden utformas och i vilken utsträckning barn får komma till tals (dir. 2007:150). Jag sänder en kopia av detta beslut till utredningen för kännedom.

Vad BB har anfört i övrigt föranleder inget uttalande från min sida.